

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

адамдар жасаған қылмыстарға көзқарасты кеңейтсе, екінші жағынан, ауыр қылмыстар, қылмыстардың қайталануы, ұйымдасқан қылмыстар үшін жауапкершілікті күшейтті.

Алайда, заңнамалық өзгерістер азаптаулар үшін қылмыстық жауапкершілікті жүзеге асыру кезінде ұлттық заңнаманы халықаралық құқықтық актілерге қолдану және сақтау тәжірибесіне қатысты теориялық және қолданбалы сипаттағы проблемалық мәселелерді шешкен жоқ.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 146-бабының 1-тармағында «Тергеушінің, анықтауды жүргізетін адамның немесе өзге де лауазымды адамның немесе өзге де адамның азаптаумен немесе олардың азаптауымен қасақана дене және (немесе) психикалық зардап келтіру деп танылады.

Шет мемлекеттердің Қылмыстық кодекстерінде азаптағандарға қосымша жазалардың ішінде: мүлкін тәркілеу, белгілі бір лауазымдарды атқару құқығынан айыру (лауазымды адамдар үшін), қалпына келтіру және т.б.. Сонымен қатар, түзеу және қауіпсіздік шаралары қолданылады. Бірқатар елдердің қылмыстық заңнамасы (атап айтқанда, Түркияның Қылмыстық кодексі) адамдарды басқа мемлекетте азаптауға ұшырайды деп пайымдауға негізді негіздер болған жағдайда оларды экстрадициялауға тыйым салу мәселесін реттейді.

Осылайша, қазіргі жағдайда азаптауға қарсы қылмыстық-құқықтық күрес аспектісінде халықаралық және ұлттық стандарттарда да, жалпы халықаралық құқықтық актілер жүйесінде де нормативтік сипаттағы белгілі бір сәйкессіздік байқалады. Жоғарыда аталған ұсыныстарды жүзеге асыру, біздің ойымызша, азаптаулар үшін жауапкершілік туралы қылмыстық заңнаманы жетілдіруге, сондай-ақ осы санаттағы қылмыстармен тиімді күресуге мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. «Азаптау және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе қадір-қасиетті қорлайтын қарым-қатынас пен жазалаудың түрлерін тергеу мен құжаттау принциптері» - <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/O0000000014>

2. «БҰҰ-ның Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенциясын жүзеге асыру мақсатында Қазақстан Республикасы қабылдаған шаралар туралы үшінші мерзімді баяндаманы бекіту туралы» - <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1300000617>

3. АЗАПТАУ ҚҰРБАНДАРЫН ҚОРҒАУ ЖӨНІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ТЕТІКТЕР МЕН ТӨРТІПТЕР <https://bureau.kz/files/bureau/Bulletins/2016/mehanism-i-procedura-zaschity-kaz.pdf>

УДК 343.01

СЕКСУАЛЬДЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАТЫСТЫ ІСТЕР БОЙЫНША ПЕДОФИЛДЕРДІ ХИМИЯЛЫҚ КАСТРАЦИЯЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.

Ақылбай Ділназ Нұрболатқызы

dila9898000@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің 3 курс студенті,

Педофилия (көне грекше: παις — «сәби» + көне грекше: φίλια — «махаббат»), басқаша айтқанда инфантосексуализм, падерозия) — психикалық бұзылу, көптеген жыныстық ауытқулардың бірі. Бұл ауруға шалдыққан адамдарды педофил деп атайды.

Халықаралық аурулар классификациясының 10-шы қарастырылуы (ХАК-10) бойынша V классқа жатқызылады (F65.4 коды).

Педофилия - жыныстық қатынасқа дейінгі немесе ерте жыныстық жетілу жасындағы (12 жасқа дейін) балаларға жыныстық құмарлықты білдіреді, оның ішінде жыныстық қиялдар, көзқарастар, балалармен онлайн қарым-қатынас, жыныстық белсенділікті жүзеге асыруға деген ұмтылыс, зорлық-зомбылық әрекеттерімен сипатталады.

Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық қылмыстар үшін жаза 2021 жылдың 11 қаңтарында күшейтілді. "Балаларды жыныстық қанаудың кез келген түрін болдырмау мақсатында кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстарға қатысты қылмыстар ауқымы кеңейтілді. Кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық қылмыс жасағаны үшін Санкциялар күшейтілді", - деді Нұрділда Ораз. Анықтамалық материалдарда қылмыстық топ құрамында жасалған зорлау үшін жазаның төменгі шегі 15 жылдан 17 жылға дейін бас бостандығынан айырылғаны жазылған. Ата - анасының, өгей әкесінің, педагогтің не Қазақстан Республикасының Заңында баланы тәрбиелеу жөніндегі міндеттер жүктелген өзге адамның іс-әрекет жасағаны үшін санкция түрмеде 17-20 жылға дейін ұлғайтылды, ал бұрын 12-17 жас аралығында болған.

Биыл 4 айдың қорытындысы бойынша, кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстар саны 21,5 пайызға төмендеген. Биыл кәмелетке толмағандарға қатысты жасалған қылмыстардың саны 17 пайыз, оның ішінде ұрлық 2,5 есеге, бопсалау екі есеге, бұзақылық пен тонау саны 1/3 есеге азайды.

Ал 2021 жылғы статистика бойынша, Қазақстанда 1861 педофил жазасын өтеп жатыр. Оның 50-і былтыр маусымда бостандыққа шыққан болатын. Бостандыққа шыққан 50 педофилдің қаншасы химиялық кастрация жасағаны белгісіз.

ҚАЖК мәліметінше, 2021 жылы кішкентай қазақстандықтарға қарсы жасалған қылмыс саны өскен. Мысалы қаңтар мен сәуір аралығында 1000-ға жуық бала зардап шеккен. Ол - зорланған, азғындық көрген және өзіне қол жұмсауға дейін барған балалар.

Кейінгі бес жылда Қазақстанда балаларға қатысты сексуалдық зорлықтың 3 893 дерегі тіркелген. 2016 жылмен салыстырғанда 2020 жылы кәмелетке толмағандарды зорлау 45,8 пайызға өскен.

Химиялық кастрация-либидо мен жыныстық белсенділікті төмендететін дәрі-дәрмектерді енгізу. Аталық безді немесе аналық безді алып тастайтын хирургиялық кастрациядан айырмашылығы [1], химиялық кастрация нәтижесінде мүшелерді алып тастау болмайды, сондықтан бұл зарарсыздандыру процедурасы емес [2].

Егер препаратты енгізу тоқтатылса, химиялық кастрация қазіргі уақытта қайтымды процедура болып саналады, дегенмен кейбір жанама әсерлер өмір бойы сақталуы мүмкін, мысалы, Деро-Provera препаратын ұзақ уақыт қолданғанда сүйек тығыздығының төмендеуі[3]. Химиялық кастрация кейбір елдерде зерттелмеген жанама әсерлерге және адам құқықтарының бұзылуына қарамастан сот практикасында құрал ретінде қолданылады[4][5].

РУДН клиникалық андрология кафедрасының профессоры Светлана Калиниченко да мәжбүрлі кастрация нәтиже бермейді деп санайды. Егер педофил өзінің тартымдылығының азғындығын түсінсе және оған қарсы күресуге ұмтылса ғана оның пайдасы болады. Сонымен қатар, профессордың пікірінше, химиялық кастрация жеткіліксіз болуы мүмкін, ал қоғам әр сотталған зорлаушының бейімділігі туралы білуі үшін педофилдерді қосымша бөліп көрсету керек.

Заңгерлер химиялық кастрацияны заңнаманың жетілмегендігіне және заңның өзі пысықталмағандығына байланысты сынайды. AVG Legal компаниясының басшысы Алексей

Гавришевтің айтуынша, мәжбүрлі кастрация оның жазықсыз адамдарға әсер етуіне әкеледі. Сонымен қатар, сыбайлас жемқорлық күштері емделмеу үшін жазықсыз ақшамен бопсалай бастайды деген қауіп бар.

Осы мәселе бойынша әртүрлі материалдарды талдай отырып, біз химиялық кастрацияны қолдануға қарсы жиі кездесетін дәлелдерді бөліп көрсетеміз:

1. Инъекциялар зорлаушыға өмірінің соңына дейін жылына 3-4 рет жасалады. Жылына бір адамға мұндай инъекциялардың құны 11 500 теңгені құрайды. Жылына 126 мың теңге. Қорытынды: мемлекетке қымбат.

2. Дәрігерлер химиялық кастрация адам денсаулығына ауыр әсер етеді – тестостерон болмаған кезде қанның қоюлануы байқалады дейді. Осылайша, гиперкаугуляция дамиды, инфаркт, инсульт қаупі бар, сүйектер де жұмсарады. Қорытынды: денсаулыққа ауыр зиян, ал медицина жазалаушы болмауы керек.

3. Ұрылардың қолын кесу туралы заң дәл осылай қабылдануы мүмкін, бірақ бәрі үшін бұл қылмыскерлерді өлім жазасына кесумен тең. Қорытынды: адамгершілікке жатпайды.

4. Құқық қорғаушылар химиялық кастрация теріс әсер тудырады деп санайды. Олардың пікірінше, құқық қорғау органдары жылына 100 педофилді зарарсыздандыру жоспарын жасайды, және олар мұны орындауға міндетті болады. Қорытынды: лауазымдық теріс пайдалану санының артуы.

5. Мәскеу Патриархатының сыртқы шіркеу байланыстары бөлімінің хатшысы, діни қызметкер Георгий Рябыхтың айтуынша, " ауру белден төмен емес, оның санасына әсер ететін басында және ішкі әлемінде". Қорытынды: адамның зардап шеккен психикалық сферасын емдеу керек, оны жыныстық функциясынан айыруға болмайды.

6. Мұндай қылмыстарды көп жағдайда ер адамдар жасайтынына қарамастан, өкінішке орай, әйелдер педофилиясының фактілері де кездеседі. Қорытынды: жыныстық жазаны қолданудың әділетсіз тәсілі.

Химиялық кастрацияны қолдану үшін жиі кездесетін дәлелдер:

1. Педофилиямен ауыратын адамдарды балама әдістермен емдеу мағынасыз. Тек химиялық кастрация зорлаушыны қылмысты қайталап жасау мүмкіндігінен айыруы мүмкін.

2. Бұл шара өте тиімді, өйткені ол тез нәтижеге жетеді.

3. Зорлаушыларға жазаны қолданудың барлық ұсынылған нұсқаларының ішінде химиялық кастрация бүгінгі күнге дейін ең адамгершілік болып табылады. Химиялық кастрация әлемнің көптеген елдерінде қолданылуда. Қолданылуының негізгі себебі-бұл адамның анатомиялық құрылымы үшін "қайтымсыз салдарлар" болдырмау, мысалы еркектердегі аталық безді алып тастау, ұрлық үшін қолды кесу секілді.

4. Сот қателігі туындаған жағдайда бәрін түзетуге мүмкіндік бар. Инъекцияны тоқтатқаннан кейін дененің барлық функциялары қалпына келтіріледі.

Химиялық кастрацияны қолдануға қатысты ауқымды мәселелер туралы да өте көп айтылады. Химиялық кастрацияны қолдану әсерінен азаматтарға физикалық, психологиялық залалдармен қатар, олардың құқықтарына белгілі бір зиян келтіріледі.

Химиялық кастрацияны қолданудың негізгі проблемаларының бірі-тестостерон өндірісін азайту үшін қолданылатын дәрі-дәрмектермен байланысты физикалық жанама әсерлер. Химиялық кастрация үшін қолданылатын дәрілер, мысалы, лютеиндеуші гормон шығаратын агонистер (LHRH) немесе антиандрогендер сүйек тығыздығының төмендеуіне, бұлшықет массасының төмендеуіне, жүрек-қан тамырлары проблемаларына әкелуі мүмкін. Бұл жанама әсерлер қылмыскердің жалпы денсаулығына әсер етуі мүмкін ұзақ мерзімді асқынулар мен денсаулық проблемаларына әкелуі мүмкін.

Химиялық кастрация сонымен қатар депрессия, мазасыздық және жыныстық функцияның төмендеуі сияқты психологиялық жанама әсерлерге әкелуі мүмкін. Бұл жанама әсерлер қылмыскердің қоғамда жұмыс істеу қабілетіне әсер етуі мүмкін және емдеуден кейін оның өміріне қайта енуі мүмкін. Сонымен қатар, химиялық кастрациядан өткен

қылмыскерлер депрессия мен мазасыздық сияқты психологиялық жанама әсерлерге байланысты қылмысты қайта жасау қаупі жоғары болуы мүмкін деген алаңдаушылық бар.

Педофилияны емдеуде химиялық кастрацияны қолданумен байланысты тағы бір маңызды мәселе этикалық ойларға байланысты. Химиялық кастрацияны қолдану таңдау еркіндігіне, дене автономиясына және адамның қадір-қасиетін құрметтеуге қатысты алаңдаушылық тудырады. Химиялық кастрация туралы шешім ерікті және саналы болуы керек және кейбір юрисдикцияларда химиялық кастрацияны қолдану кезінде мұндай шарттардың орындалуы белгісіз. Сонымен қатар, химиялық кастрацияны қолдану жеке автономияға нұқсан келтіреді және мәжбүрлеп емдеудің ұзақ мерзімді салдары туралы сұрақтар туғызады.

Қазіргі уақытта педофилияның алдын алу және емдеу үшін бірнеше тәсілдер қолданылады. Оларға мыналар жатады:

- Кеңес беру және терапия
- Қоғамдық білімді арттыру
- Заңды шаралар
- Емдеу процедуралары

Психологиялық кеңес беру және мінез-құлық терапиясы педофилдер арасында қайта қылмыс жасау қаупін азайтуда тиімді екендігі дәлелденді. Бұл емдеу бұзылыстың негізгі себептерін анықтауға және жоюға, сондай-ақ құқық бұзушыларға күресу механизмдері мен балама мінез-құлық үлгілерін жасауға көмектесуге бағытталған.

Педофилия мәселесі туралы хабардарлықты арттыруға және балаларға қауіпсіз жағдай жасауға бағытталған қоғамдық білім беру бастамалары балаларға жыныстық зорлық-зомбылық жағдайларын азайтуда сәтті болды. Бұл бастамаларға ата-аналарға, мұғалімдерге және балаларды қорғау мамандарына арналған оқу бағдарламалары, сондай-ақ интернетті қауіпсіз пайдалану және жауапты ата-ана тәрбиесі туралы халықтың хабардарлығын арттыру науқандары кіреді.

Балаларға қатысты жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және жазалау үшін қатаң құқықтық шаралар қабылдануда. Оларға міндетті есеп беру туралы заңдар, балалармен жұмыс істейтін адамдардың фондық тексерулері және құқық бұзушыларға үкім шығарудың қатаң ережелері кіреді.

Химиялық кастрациядан басқа, андрогенге қарсы препараттар сияқты басқа медициналық емдеу жыныстық құмарлықты уақытша басатын балама шара болуы мүмкін.

Қорытындылай келе, Қазақстанда химиялық кастрация тәжірибесі кәмілетке толмағандарға қарсы жыныстық қылмыстардың төмендеуіне айтарлықтай әсер етеді деп дөп басып айту екіталай.

Педофилия-күрделі және ауқымды тәсілді қажет ететін көп қырлы мәселе. Кейбір жағдайларда химиялық кастрация тиімді құрал бола алады, бірақ бұл әрбір құқық бұзушы үшін тиімді шешім емес. Балама стратегиялар, соның ішінде кеңес беру және терапия, халыққа білім беру және қатаң құқықтық шаралар балаларға жыныстық зорлық-зомбылық жағдайларын азайтып, құрбандардың әл-ауқатын қорғауға көмектеседі. Біз қоғам ретінде осы күрделі және зиянды мәселені шешу үшін ең тиімді және этикалық шараларды анықтауға және жүзеге асыруға міндеттіміз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. «Castration a solution for sex offenders?» by Candace Rondeaux , July 5, 2006.
2. «Chemical Castration — Breaking the Cycle of Paraphiliac Recidivism» by Christopher Meisenkothen, Spring, 1999.
3. Криминальная сексология : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / Г. Б. Дерягин [и др.]. –М. : ЮНИТ-ДАНА : Закон и право, 2015. – 399 с.
4. Романовский Г.Б. Принудительные меры медицинского характера к осужденным за педофилию // Пенитенциарное право и пенитенциарная безопасность: теория

и практика материалы III Международной научно-практической конференции. Под общей редакцией Р.А. Ромашова. 2013. С. 249-252.

5. Аномальное сексуальное поведение / под ред. А.А. Ткаченко, Г.Е. Введенского. М., 1997. Гл. 1 С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2003. — 657 с.

УДК 343.2

ДИНИ ЭКСТРЕМИЗМ ЖӘНЕ ОНЫ АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫ

Абилдаева Аружан

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, заң факультеті 2 курс, «Құқықтану» мамандығының студенті, Астана, Қазақстан

Ғылы жетекшісі – М.Б. Муратханова

Экстремизм дегеніміз латын сөзі «шеттеу», яғни орталықтан ауытқу, тәртіпке бағынбау, өз пікірімен ғана іс – әрекет жасаушы деген ұғымды білдіреді. Діни-саяси экстремизм болса, әртүрлі діни пікірлерге негізделгеніне қарамай, олардың іс-әрекеттері Қылмыстық істер кодексінің баптарына сәйкес келеді. Яғни, діни-саяси экстремизм – дiттеген саяси мақсаттарына қол жеткізу үшін, дiндi қалқан ете отырып әрекет етушi, дiнге ешқандай қатысы жоқ iс-қимыл. Басқаша атағанда - терроризм (лаңкестiк). Мұндай әрекеттер көбiне мемлекеттiң құрамын күшпен өзгертуге немесе үкiметтi басып алуға бағытталады. Қауiптi жағдайға айналған осындай әрекеттердi iске асыру, көбiне қарулы топтар құрып, өзара өшiктiру әдiстерiн қолдану арқылы дiн және ұлттық қайшылықтарды коздырумен, сондай-ақ адам құқын жаппай бұзумен қатар жүредi.

Қазақстан көпұлтты және зайырлы мемлекет екенi барлығымызға белгiлi. Көпұлтты мемлекет болғандықтан, елiмiзде әртүрлi дiндер де тараған. Олардың ең маңыздылары: ислам дiнiнiң сунниттiк бағыты мен христиан дiнiнiң православие бағыты. Исламды Қазақстан тұрғындарының 64,45 пайызы ұстанады. Бұл туралы Ұлттық статистика бюросы жариялаған халық санағының қорытындысында көрсетiлген. 2021 жылғы халық санағының қорытындысы бойынша респонденттердiң 64,45%-ы ислам дiнiн ұстанатынын, 20,45%-ы православиелiк христиандықты, 0,11%-ы буддизмдi, 0,07%-ы католицизм мен протестантизмдi, 0,05%-ы иудаизмдi ұстанатынын көрсеткен. Қазақстандықтардың тек 2 пайызы ғана өздерiн дiнге сенбейтiн деп атаса, тағы 11,84 пайыз респондент бұл сұраққа жауап беруден бас тартты [1].

Ең алғаш Қазақстан Республикасы мемлекеттiң зайырлы екендiгiн 1992 жылы 15 қаңтарда «Дiни сенiм бостандығы және дiни бiрлестiктер туралы» Заңы бойынша бекiттi. Сол сәттен бастап елiмiздегi дiни мәселелердiң барлығы осы заң бойынша реттелетiн болды [2].

Бұл заң өзiнiң шыққан сәтiнен бастап дiни ұйымдардың дiндi экстремистiк тұрғыдан насихаттауына ешбiр кедергi келтiрмедi. Алайда, 1995 жыл мен одан кейiнгi 10 жылдықта елдегi дiн мен дiни ұйымдарды реттеу мақсатында жаңа нормативтiк құқықтық актiлердiң шығуына байланысты заң ұдайы өзгерiске ұшырап отырды.

Мәселен, 2005 жылы ғана қарастырылып отырған заңда кiрiспе (преамбула) енгiзiлiп онда:

Осы Заң Қазақстан Республикасының әрбiр адамның наным бостандығы құқығын құрметтейтiн демократиялық, зайырлы мемлекет болып табылатынын таниды, азаматтардың